

Henning Mankell

Drijfzand

Uit het Zweeds vertaald
door Ceciel Verheij

DE GEUS

Het citaat van Tomas Tranströmer op p. 9 is afkomstig uit
de bundel *Herinneringen zien mij*. Vertaling J. Bernlef
(Amsterdam: De Bezige Bij, 2002)

Oorspronkelijke titel *Kvicksand*, verschenen bij Leopard förlag
Published by agreement with Leopard förlag, Stockholm and
Leonhardt & Høier Literary Agency A/S, Copenhagen
Oorspronkelijke tekst © Henning Mankell, 2014
Nederlandse vertaling © Ceciel Verheij en De Geus BV, Breda 2015
Omslagontwerp COUP
Omslagillustratie © Victor Meijer
ISBN 978 90 445 3483 2
NUR 321

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV,
Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl.

Meer weten over onze boeken en auteurs? Meld u dan aan voor onze
nieuwsbrief via www.degeus.nl of volg ons via social media:

De_Geus

DeGeusBreda

Het auto-ongeluk

In de vroege ochtend van 16 december reed Eva mij naar het Statoil-benzinestation in Kungsbacka, waar ik een huurauto had gereserveerd. Ik moest die dag op en neer rijden naar Vallåkra. Ik zou de auto diezelfde avond weer moeten inleveren. De dag daarop zou ik, ter gelegenheid van de Kerst, in een aantal boekwinkels in Göteborg en Kungsbacka mijn laatste roman signeren.

Het was best koud die ochtend. Maar het sneeuwde niet. Het was drie uur rijden, inclusief een korte pauze in Varberg, waar ik altijd stopte voor een ontbijt.

Manuela Soeiro, het hoofd van het theater in Maputo met wie ik al dertig jaar samenwerk, was op bezoek in Zweden. We zouden onze eerste bespreking hebben over de productie die we in de herfst van het volgende jaar wilden uitbrengen. Manuela logeerde bij Eyvind, onze regisseur. Hij zou mijn *Hamlet*-versie regisseren, waaraan ik al die jaren dat ik voor Teatro Avenida werkte, gesleuteld had.

Al vroeg was de gedachte bij me opgekomen dat juist *Hamlet* een vanzelfsprekende Afrikaanse koningsssage was. Dit stuk van Shakespeare had iets ‘zwarts’ wat je tot uitdrukking zou kunnen brengen. Feit is dat zich in de negentiende eeuw in het zuidelijk deel van Afrika een bijna identieke geschiedenis heeft afgespeeld. Ik had bedacht dat als aan het slot iedereen dood is en Fortinbras ten tonele verschijnt, hij in feite de blanke man is die Afrika gaat koloniseren. Daarom was het voor mij ook

logisch om Fortinbras het stuk te laten afsluiten met de ‘To be or not to be’-monoloog.

Om *Hamlet* te kunnen opvoeren moet je een acteur hebben die de rol precies zo uitvoert als jij dat graag wilt. En die hadden we nu. Jorginho zou dat kunnen. Zijn acteerpresetaties waren de afgelopen jaren sterk verbeterd. Bovendien beschikte hij, vergeleken bij de andere acteurs van ons theater, over een uitstekende taalbeheersing. Het was een gevoel van nu of nooit.

Ik was, al rijdende door Halland, in goede stemming. Ik keek erg uit naar onze bespreking.

Het was zwaarbewolkt weer, maar de wegen naar het zuiden waren droog. Ik reed niet al te hard, in ieder geval minder hard dan ik normaal gesproken doe. Ik had namelijk afgesproken er op een bepaald tijdstip te zijn en wilde niet te vroeg aankomen.

En toen, opeens, gebeurde het. Iets ten noorden van Laholm ging ik op de linkerbaan rijden om een langzame vrachtwagen in te halen. Ergens op het wegdek lag een vlek, olie of zoiets. Ik raakte plotseling in een slip, en het lukte me niet meer om bij te sturen. Mijn auto vloog frontaal tegen de vangrail, de airbag vulde zich. Het werd mij zwart voor de ogen en ik raakte even buiten bewustzijn.

Daarna zat ik een tijdje verdwaasd achter mijn stuur. Wat was er gebeurd? Ik checkte alles na. Ik was niet gewond, ik bloedde niet. Toen stapte ik uit. De auto's achter me waren gestopt en er kwamen mensen naar me toe gerend. Ik zei hun dat ik niet gewond was.

Ik ging in de berm staan en belde Eva. Toen ik haar aan de lijn kreeg, deed ik mijn best zo kalm mogelijk te klinken.

‘Je hoort dat ik het ben’, zei ik. ‘En je hoort toch ook dat alles oké is?’

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg ze onmiddellijk.

Ik vertelde haar over het ongeluk. Ik heb maar niets gezegd

over die frontale botsing tegen de vangrail. ‘Het valt allemaal wel mee. Ik heb geen idee wat er verder gaat gebeuren. Maar met mij is alles goed.’ Of ze me geloofde, wist ik niet.

Daarna belde ik Vallåkra.

‘Ik kom vandaag niet’, zei ik. ‘Ik ben in de buurt van Laholm tegen de vangrail gereden. Ik ben niet gewond, maar ik ga weer naar huis. Mijn auto is total loss.’

De politie arriveerde ondertussen. Ik moest blazen, de test wees uit dat ik nuchter was. Ik vertelde wat er was gebeurd. Ondertussen sleepte een brandweerauto mijn auto weg, die rijp was voor de sloop. De ambulancechauffeur zei me dat het verstandig was om even voor controle langs het ziekenhuis te gaan. Ik zei dat dat niet nodig was. Ik had nergens pijn.

De politieauto bracht me naar het station van Laholm. Een half uur later zat ik in de trein terug naar Göteborg. Mijn reis naar Vallåkra ging niet door.

En het is er nog steeds niet van gekomen. Net zomin als van de signeersessies de dag erna.

Zonder precies te weten waarom, beschouw ik die dag, 16 december 2013, als de dag waarop ik kanker kreeg. Natuurlijk is dat volstrekt onlogisch. Mijn tumoren en metastasen moeten er al veel langer hebben gezeten. Ook waren er die dag helemaal geen symptomen of andere indicaties die in die richting wezen.

Het was meer een soort voorbode, er stond iets te gebeuren.

Een week later, vlak voor Kerst, vlogen Eva en ik naar Antibes, waar we een appartementje hebben. Op de ochtend voor Kerst werd ik wakker met pijn in mijn nek en een stijf gevoel. Ik dacht dat ik domweg in een verkeerde houding had geslapen en dat ik daardoor een stijve nek had.

Maar de pijn verdween niet. Die breidde zich zelfs snel uit naar mijn rechterarm. Even later had ik niet eens meer gevoel in mijn rechterduim en de pijn werd heviger. Ik besloot een

arts te bellen; het was weliswaar tussen Kerst en Nieuwjaar, maar het lukte me toch om een orthopeed in Stockholm te pakken te krijgen. Ik vloog terug naar Zweden en op 28 december onderzocht hij me. Hij dacht aan een beginnende hernia in mijn nek, maar voor een betere diagnose moesten er eerst röntgenfoto's worden gemaakt. We maakten een afspraak voor na de feestdagen.

En toen was het 8 januari. Het was een koude ochtend en het sneeuwde een beetje. Ik was er helemaal op ingesteld dat ik te horen zou krijgen dat het een nekhernia was. Mijn nek deed nog steeds pijn. Sterke pijnstillers boden slechts tijdelijk verlichting. Nu zouden mijn nekkachten worden verholpen.

Die ochtend vroeg werden er twee series röntgenfoto's gemaakt. Twee uur later waren mijn stijve nek en de veronderstelde nekhernia veranderd in een diagnose van een ernstige vorm van kanker. Op een computerscherm zag ik een foto van mijn linkerlong, waarop een drie centimeter grote tumor te zien was. In mijn nek zat een metastase, en die veroorzaakte de pijn.

De boodschap was overduidelijk. Het was een zeer ernstige vorm van kanker, mogelijk zelfs ongeneeslijk. Ik vroeg ontdaan of dat betekende dat mij niets anders restte dan thuis mijn dood af te wachten.

'Vroeger wel', zei de arts. 'Maar tegenwoordig behandelen we een ziekte als deze.'

Eva was erbij toen ik de uitslag kreeg. Terwijl we na het gesprek buiten in de kou voor het Sophia-ziekenhuis op een taxi stonden te wachten, zeiden we niet veel tegen elkaar. Eigenlijk zeiden we helemaal niets.

Ik zag een meisje dat uitgelaten in een berg sneeuw op en neer sprong.

Ik zag mezelf, als kind, springend in de sneeuw. Nu was ik een man van vijftenzestig en ik had kanker. Springen deed ik niet.

Het was alsof Eva mijn gedachten raadde. Ze pakte mijn arm stevig vast.

Toen we met de taxi wegreden, sprong het meisje nog steeds in de sneeuwberg.

Vandaag, als ik dit schrijf, is het 18 juni. Het voelt alsof de afgelopen periode een hele tijd heeft geduurd en tegelijk ook heel kort.

Er valt nog geen punt achter te zetten. Er is geen dodelijke afloop, maar ik ben ook niet genezen verklaard. Ik zit er middenin. Een definitieve uitkomst is er niet.

Maar dit is wat ik heb doorgemaakt en heb ervaren. Het verhaal mist een einde. Het gaat verder.

Dat is waar dit boek over gaat. Over mijn leven. Hoe het geweest is en hoe het nu is.

Met tegenzin de schaduwwereld in

Twee dagen na het auto-ongeluk bracht ik een bezoek aan de kerk van Släp, een dorp aan zee ten noorden van Kungsbacka, niet ver van waar ik woon. Ik had opeens behoefte een bepaald schilderij te zien waar ik vroeger al vele malen naar had staan kijken. Een schilderij dat met geen enkel ander te vergelijken is.

Het is een familieportret. Honderd jaar voor de uitvinding van de fotografie kwam het vaak voor dat rijke mensen bij een kunstschilder een olieverfportret bestelden. Op dit schilderij staan dominee Gustaf Fredrik Hjortberg, zijn vrouw Anna Helena en hun vijftien kinderen. Het schilderij dateert van omstreeks 1770, toen Gustaf Hjortberg een jaar of vijftig was. Een paar jaar later, in 1776, is hij overleden.

Hij is degene die waarschijnlijk de aardappel in Zweden heeft geïntroduceerd.

Het aangrijpende en vreemde, en misschien ook wel angst-aanjagende aan het schilderij is dat er niet alleen de gezinsleden op staan afgebeeld die nog leefden toen de schilder Jonas Durchs aan zijn werk begon. Hij heeft ook de kinderen geschilderd die op dat moment al dood waren. Hun kortstondige verblijf in de wereld is voorbij. Maar in een familieportret horen ze er wel bij.

Het schilderij heeft een voor die tijd gebruikelijke compositie. De jongens, zowel de dode als de levende, groeperen zich rond hun vader aan de linkerkant van het schilderij, terwijl de

meisjes aan de rechterkant staan, om hun moeder heen.

De nog levende kinderen kijken de toeschouwer aan. De meesten hebben een aarzelende, wat verlegen glimlach. De dode kinderen zijn echter afgebeeld met hun blik half afgewend, of met hun gezicht gedeeltelijk verborgen achter de ruggen van de levenden. Van een van de dode jongetjes is alleen zijn voorhoofd en zijn ene oog te zien. Het is net alsof hij krampachtig zijn best doet er toch bij te zijn.

In een wieg naast de moeder ligt half verborgen een klein kindje. Op de achtergrond zijn vaag een paar meisjes te zien. Alles bij elkaar tel je zes dode kinderen.

Het is alsof de tijd heeft stilgestaan in het schilderij. Net als op een foto.

Gustaf Hjortberg was een leerling van Linnaeus, al was hij niet een van de invloedrijkste. Hij is als scheepspredikant zeker drie keer met de Oost-Indische Compagnie naar China meegereisd. Op het schilderij is een wereldbol en een maki te zien. Hjortberg houdt een beschreven vel papier vast. We kijken naar een erudiete familie. Gustaf Hjortberg leefde en stierf voor de idealen van de Verlichting. Hij was bij zijn tijdgenoten ook bekend vanwege zijn kennis van de geneeskunde. Mensen gingen op bedevaart naar Släp, om goede raad en geneesmiddelen te ontvangen.

Deze mensen leefden zo'n tweehonderdvijftig jaar geleden. Acht of negen generaties terug in de tijd, meer niet. In bepaald opzicht zijn ze onze tijdgenoten. Zij behoren tot dezelfde beschaving als wij die naar het portret kijken.

Alle personen op het schilderij glimlachen dus. Sommigen een beetje stijfjes, anderen verlegen, en weer anderen open en recht in het gezicht van de toeschouwer.

Maar wat je het meest bijblijft van dit schilderij zijn natuurlijk die kinderen met hun afgewende of halfverborgen gezichten. De dode kinderen. Het is alsof ze zich bewegen, weg van

de toeschouwer, de schaduwwereld in.

Wat zo aangrijpend is, is de tegenzin waarmee deze kinderen van het toneel verdwijnen.

Eigenlijk ken ik geen treffender beeld van de onbedwingbare hang naar het leven dan dit.

Ik hoop dat dit portret als een groet van onze beschaving voor de toekomst bewaard blijft: een toekomst die zo ver weg is dat ik me er geen enkele voorstelling van kan maken. Dit schilderij toont zowel het geloof in de rede als het tragische lot van de mens.

Hier zit alles in.